

* ΠΑΛΑΙΟΓΡΑΦΙΚΗ ΣΤΑΧΥΟΛΟΓΙΑ

ΕΚ ΤΩΝ ΜΑΓΙΚΩΝ ΒΙΒΛΙΩΝ *

Α'.

Διὰ τῶν δημοσιεύσεων καὶ τῶν ἐρευνῶν τοῦ Leemans, τοῦ Parthey, τοῦ Wessely καὶ τοῦ Dieterich περὶ τῶν ἐλληνικῶν μαγικῶν παπύρων διεφωτίσθη ἱκανῶς ἡ μελέτη σημαντικῆς περιόδου τῆς ἱστορίας τοῦ ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ἡ ἀκριδέστερον τῶν ἐκτροπῶν τῆς ἐλληνικῆς διανοίας. Τὰ παράδοξα δ' ἐκεῖνα ἀποδραστήματα τῶν χρόνων, καθ' οὓς τὸ ἀστάθμητον καὶ σαλευόμενον θρησκευτικὸν αἶσθημα, ἀμοιροῦν ἐμπέδων ὡσὺν, ἐπεζήτει ἔρεισμα ἐν πάσαις ταῖς γνωσταῖς τότε θρησκείαις, δημιουργοῦν οὕτω τερατώδη θεοκρασίαν, καὶ καθ' οὓς τὴν ἐπιστημονικὴν ζήτησιν ἐθόκα οὐ βσημέραι ὀγκούμενος φορυτὸς τῆς δεισιδαιμονίας, εἶναι οὐχ ἡκιστα μελέτης ἀξία καὶ διὰ τὴν ῥοπήν τιν' ἔσχον εἰς τὰς μετὰ ταῦτα τύχας τοῦ ἀνθρωπίνου πνεύματος. Ἡ ἐπὶ ταῖς μαγικῶν παπύρων καὶ τῶν συγγενῶν αὐτοῖς βιβλίων εἶναι ἀνεπίδεκτος ἀμφισδητήσεως κατὰ τοὺς βυζαντιακοὺς χρόνους, παρατείνεται δὲ καὶ μέχρι τῶν χρόνων ἡμῶν, διότι ἐν αὐτοῖς δυνάμεθα ν' ἀναζητήσωμεν τὴν ἀρχὴν καὶ νὰ εὕρωμεν τὴν ἐξήγησιν προλήψεων καὶ δοξασίων, διατηρουμένων ἀνεπιγνώστως παρὰ τε τῷ καθ' ἡμᾶς ἐλληνικῷ καὶ παρ' ἄλλοις λαοῖς, συμφῶνως πρὸς τὸν ὑπὸ τοῦ Edw. Tylor κληθέντα νόμον τῆς ἐπιδιώσεως (survival in culture). Καίτοι δὲ δὲν ἐγένοντο ἡμῖν γνωσταὶ βυζαντιακαὶ διασκευαὶ τῶν βιβλίων ἐκεῖνων, ὅμως οὐδόλως ἐπιτρέπεται ν' ἀμφιδάλλωμεν ὅτι ὑπάρχον τιαῦται ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς, διότι τὰ περισωθέντα Ἱατροσόφια καὶ αἱ Σολομωνικαὶ προϋποθέτουσιν ἀναγκαίως παλαιότερα πρότυπα. Τὰ μὲν Ἱατροσόφια, ὧν τὸ ἀρχαιότατον τῶν μέχρι τοῦδε γνωστῶν εἶναι τὸ ὑπὸ τοῦ Ἰωάννου Σταφίδα τῷ 1384 ἀντιγραφέν, δημοσιευθὲν δ' ὑπὸ τοῦ Em. Legrand¹⁾, δημώδη ὄντα ἐγχειρίδια πρακτικῆς ἱατρικῆς καὶ δεισιδαίμονος θεραπείας, εἶναι συντεταγμένα ἐπὶ τῇ βάζει τῶν βιβλίων, ἅτινα πρὸ τῶν χρόνων ἐπὶ τοῦ Γαληνοῦ συνέθετον «γόητες ἄνθρωποι, ἐκπλήττειν τὸν πολὺν ὄχλον ἔργον πεποιημένοι». Αἱ δὲ Σολομωνικαὶ ἐπήγασαν ἐξ αὐτῶν τῶν μαγικῶν παπύρων. Εὐνόητον ὅμως εἶναι ὅτι ἀμφότερα τὰ εἶδη ταῦτα τῶν βιβλίων, προω-

* Ἐδημοσιεύθη ἐν Byzantinische Zeitschrift 1892 τ. I σ. 555—571.

1) Bibliothèque grecque vulgaire. τ. II.

ρισμένα πρὸς χρήσιν χυδαίων καὶ ἀπαιδεύτων ἀνθρώπων, καὶ τούτου ἕνεκα προσαρμοζόμενα ἐκάστοτε κατὰ τὰ ἐνόντα πρὸς τὰς θρησκευτικὰς δοξασίας αὐτῶν καὶ εἰς γλῶσσαν προσιτὴν αὐτοῖς παραφραζόμενα, πολλὰς ὑπέστησαν σὺν τῷ χρόνῳ μεταβολάς, καταφανεῖς γινομένας ἐκ πολλῶν τεκμηρίων, μάλιστα δ' ἐκ τῆς συγκρίσεως τῶν σωζομένων ἀπογράφων πρὸς ἄλληλα.

Ἀλλὰ περὶ τῆς σχέσεως τῶν μαγικῶν βιβλίων τῶν ἐσχάτων βυζαντικῶν χρόνων πρὸς τοὺς μαγικοὺς παπύρους καὶ περὶ τῆς ῥοπῆς, ἣν ἔσχον εἰς τὴν διάπλασιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς δεισιδαιμονίας ἐν Ἑλλάδι θὰ διαλάβωμεν ἐν πλάτει ἐν ἰδίᾳ μελέτῃ, συνεκδοθησομένη μετὰ τινων κειμένων τῶν βιβλίων ἐκείνων¹⁾. Τῆς δὲ παρούσης σκοπὸς εἶναι ἡ ὑπόδειξις τῶν βοηθημάτων, ἅτινα παρέχουσιν ἡμῖν ταῦτα πρὸς διαφώτισιν παλαιογραφικῶν τινων ζητημάτων.

Ἡ κυριωτάτη ἰδέα ἡ ἐπιπνέουσα τὰ μαγικὰ βιβλία, ἡ τὴν βάσιν αὐτῶν οὕτως εἶπειν συγκροτοῦσα, εἶναι ἡ δύναμις τοῦ λόγου. Διὰ τοῦ λόγου, τοῦ προφορικοῦ ἢ τοῦ ἐγγράφου, ὁ ἄνθρωπος δύναται νὰ ἐξουσιάσῃ τῶν ὑπὲρ ἄνθρωπον ἀγαθοποιῶν ἢ κακοποιῶν δυνάμεων καὶ νὰ καταστήσῃ ταύτας ὑπηρετικὰς τῶν θελημάτων αὐτοῦ. Ἐνεκα δὲ τῆς τοιαύτης δοξασίας δὲν ἐθεωρεῖτο ἀδιάφορος ὁ τρόπος, καθ' ὃν διετυποῦτο ἐξωτερικῶς ὁ λόγος, μάλιστα δ' ὁ γραπτός, ἀλλ' ἀναγκαία ἐνέβαινεν ἡ μετὰ πολλῆς προσοχῆς ἐκλογή τῆς ὕλης καὶ τῶν ὀργάνων πρὸς γραφὴν τοῦ λόγου, ὅπως μὴ ἐξ ὀλιγωρίας μειωθῇ πῶς ἡ ἐνέργεια αὐτοῦ. Ὅθεν καὶ τὰ βιβλία ἐκεῖνα περιεῖχον ἀκριβεῖς ὁδηγίας περὶ τοῦ κατακλληλοτάτου χαρακτὸς καὶ τοῦ προφορικώτατου γραμμικοῦ μέλανος καὶ παλάμου πρὸς γραφὴν μὲν ἐκάστης ἐποφθῆς ἢ ἀράς ἢ ἐξορκισμοῦ, καὶ περὶ τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ. Ἡ εὐλάβεια δὲ περὶ τὴν ἐκτέλεσιν τῶν ὁδηγιῶν ἐκείνων, ὑπὸ δεισιδαίμονος πόθου πλήρους ἐπιτυχίας τῶν μαγανειῶν ὑπαγορευομένη, εἶναι ἀχέγγυος τῆς ἀμεταλλάκτου διατηρήσεως τῆς τεχνικῆς ἐμπειρίας καὶ ἐν χρόνῳ καθ' ὃν εἶχεν ἐκλίπη πλεον ἐν τῷ κοινῷ βίῳ ἡ ἀσκήσις τῆς τέχνης τῆς κατασκευῆς τοιούτων γραφικῶν ὀργάνων. Οὐδεμία δ' ἀμφιβολία ὅτι ἀσφαλεῖς ἦσαν αἱ ὁδηγίαι καὶ σύμφωνοι πρὸς τὰ διδάγματα τῆς τέχνης, ἀφοῦ πρακτικὸν εἶχον σκοπόν, τὴν τελειοτάτην κατασκευὴν τῶν πρὸς γραφὴν χρησίμων.

Ὅθεν εὐπρόσδεκτοι λίαν φαίνονται ἡμῖν αἱ ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις περὶ γραφικῶν ὕλῶν καὶ ὀργάνων εἰδήσεις, καὶ τὴν ἀξίαν αὐτῶν ἐπιτείνει ἡ σπάνις τῶν ἀλλαχόθεν περὶ τοῦ αὐτοῦ θέματος συναγομένων. Ἰδίᾳ περὶ τῆς ἐν Ἑλλάδι κατεργασίας τῶν μεμβρανῶν καὶ περὶ τῶν δερμάτων, ἐξ ὧν αὐταὶ κατασκευάζοντο, ἐλάχιστα γινώσκομεν²⁾, πρὸς λύσιν δὲ τῶν ἀποριῶν ἡμῶν εἵμεθα ἠναγκασμένοι νὰ προσφεύγωμεν εἰς τὰς μαρτυρίας ἀράδων συγγραφέων καὶ

1) [[Ἡ μελέτη αὕτη δὲν ἐγράφη]].

2) Αἱ μόναι περὶ τούτων εἰδήσεις εἶναι αἱ περιεχόμεναι ἐν ἐπιστολῇ τοῦ Μαξίμου Πλανούδη, δημοσιευθείσῃ ὑπὸ Σ. Π. Λάμπρου (ἐν Δελτίῳ τῆς Ἱστορ. καὶ ἐθνολογ. ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος τ. Β' σ. 62—64), ἐξ ἧς μανθάνομεν ὅτι περιεχρίοντο ἐνίοτε αἱ μεμβράναι δι' ὅου, ὅτι ἐπωλοῦντο κατὰ μέτρα καὶ ὅτι προστιμῶντο αἱ λεπταὶ τῶν παχειῶν.

μοναχῶν τῆς δυτικῆς καὶ τῆς κεντρικῆς Εὐρώπης ¹⁾). Τὰ μαγικά βιβλία ὁμῶς παρέχουσιν ἡμῖν θαυσιεῖς εἰδήσεις περὶ τε τῶν παντοίων εἰδῶν τοῦ χάρτου καὶ τῆς κατασκευῆς αὐτοῦ, καθὼς καὶ περὶ τῆς κατασκευῆς κονδυλίων καὶ γραφικοῦ μέλανος ποικιλωτάτων χρωμάτων.

Τὰ βιβλία, ἐξ ὧν ἠρύσθημεν τὰς εἰδήσεις ταύτας, εἶναι τὰ ἐπόμενα.

Α'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Ἀθήναις Ἑθνικῆς βιβλιοθήκης ὑπ' ἀρ. 1265, γεγραμμένος πιθανῶς ἐν Κύπρῳ, περὶ τὰς ἀρχὰς τοῦ 15' αἰῶνος. Εἶναι κολοβάς, ἀποτελούμενος ἐκ φύλλων 62, σχήματος 4ου, βρίθκει δ' ἀνορθογραφίων. Περιέχει τὴν κοινῶς λεγομένην Σολομωνικήν.

Β'. Χάρτινος κώδιξ τῆς ἐν Μονάχῳ δημοσίας βιβλιοθήκης (Cod. gr. LXX) εἰς φύλλον, τοῦ 15' αἰῶνος, περιέχων Ἱατροσοφικόν, ἀπὸ δὲ τοῦ 240 μέχρι τοῦ 253 φύλλου Σολομωνικήν, ἥ ὡς ἐν τῷ κώδικι ἐπιγράφεται αὕτη· «Υγρομαντεία. Τὸ κληδίων τῆς πάσης τέχνης τῆς ὑγρομαντείας· εὗρεθ' ἐν ὑπὸ διαφορῶν τεχνίτων καὶ τοῦ ἁγίου προφήτου Σολομῶντος». Αἱ ἀνορθογραφίαι ἐν αὐτῷ εἶναι εὐάριθμοι, ἡ δὲ καθαρωτέρα γλῶσσα αὐτοῦ ἐλέγχει ὅτι ἀντεγράφη ἐκ διασκευῆς τῆς Σολομωνικῆς παλαιότερας τῆς προηγουμένης.

Γ'. Χάρτινος κώδιξ τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ἀποκείμενος ἐν τῇ Βιβλιοθήκῃ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρείας τῆς Ἑλλάδος. Εἶναι κολοβάς, ἐκ φύλλων 42 ὀγδόου σχήματος, γεγραμμένος ὑπ' ἀνδρὸς παντελῶς ἀπαιδεύτου εἰς γλῶσσαν χυδαίαν καὶ σόλοιον.

ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΧΑΡΤΗΣ

ΑΘΗΝΩΝ

Οἱ μαγικοὶ πάπυροι μνημονεύουσι ποικίλας ὁπάρ, καταλλήλους πρὸς γραφὴν τῶν ἐπωδῶν ²⁾· εἰσὶ δ' αὗται:

α') Μετάλλινα ἐλάσματα: πέταλον χρυσοῦν· χρυσὴ λεπίς· λεπίς ἀργυρᾶ· πέταλον ἀργυροῦν· σιδηροῦς κρίκος· λαμνίον κασσιτέρινον· πλάξ κασσιτέρινος· λάμνα ἐκ ταινίου ³⁾· πλάτυμμα μολυβδοῦν.

β') Ὑφάσματα: βύσσινον ῥάκος· ὀθόνιον καθαρόν.

γ') Διφθέραι: πιττάκιον ἱερατικόν.

δ') Φύλλα κλπ.: καλπάσου φύλλον· φύλλα δάφνης· φύλλα μυρσίνης.— Ῥίξα πασιθέα ἢ ἀρτεμισία (Dieterich σ. 815).

1) Gardthausen Gr. Paläographie σ. 40.

2) Περὶ τῶν ὕλῶν ἐφ' ὧν ἔγραφον οἱ ἀρχαῖοι βλ. Blümner Gewerbe u. Künste I 325. Gardthausen ἐνθ. ἀν. σ. 20 κέ. (Πλὴν τοῦ παπύρου καὶ τῶν μεμβρανῶν ἀναφέρονται μετάλλινα πέταλα, ὀστρακὰ, ὀστᾶ, ξύλινα σάνιδες, φλοιός, φύλλα φοίνικος ἢ ἐλαίας, χάρτης).

3) Βλ. καὶ Dieterich Papyrus magica Musei Lugd. Batavi (=Jahrb. f. class. Phil. Suppl. τ. XVI σ. 788—799).

4) Λάμνα τὸ λατ. lamina (ἡ λέξις εἶναι εὐχρηστος καὶ ἐν τῇ δημώδει). Ταινίον δ' εἶναι ἀναμφιδόλως τὸ λατ. stannum (γαλλ. étain=κασσίτερος) ἤτοι οὐχὶ κασσίτερος, ἀλλ' ἀργυρομιγῆς μόλυθος (plomb d'oeuvre, Werkblei), ὡς ἐμφαίνεται καὶ ἐκ τῆς ἐν τῷ παπύρῳ γινομένης διακρίσεως τοῦτου ἀπὸ τοῦ κασσιτέρου.

ε') *Οστρακα: ὄστρακον ἀπὸ θαλάσσης· ὧν ὄρνιθος (Dieterich σ. 799).

ς') *Οστρακα (κεράμεια): ταρίχου ὄστρακον ¹⁾).

*Ἐν δὲ τοῖς ὑπὸ Ém. Legrand ἐκδοθεῖσιν ἀποσπάσμασιν Ἱατροσοφῶν ἀναφέρονται αἱ ἐπόμεναι μόνον:

α') *Υαλος: «σκεῦος γυάλινον» (σ. 9. 23).

β') *Αροτος: «προσφορά λειτουργημένη» (σ. 10).

γ') Φύλλα: πρασόφυλλα ἢ σκοροδόφυλλα (σ. 9)· δάφνης φύλλον (σ. 10. 11). —Βλ. καὶ [Γαληνοῦ] περὶ εὐπορίστων Β', 27 τ. 14 σ. 489 Kuhn. Γ' σ. 526 K.)· φύλλον ἐλαίας (σ. 11. 20).

δ') Χάρτης: χαρτὴν (σ. 12. 21. 33).

Πολυπληθέσταται ἕμως εἶναι αἱ ἀναγραφόμεναι ἐν ταῖς Σολομωνικαῖς. Καὶ δὴ:

α') Μειάλλινα ἐλάσματα: «μαχαῖριν» (Α' φ. 14 β). «μολύδιν» (Α' φ. 14 β. 37 β. 38 β. 48 β) «κασσίδερος» (= κασσίτερος Α' φ. 38 β). «πέταλον ἀλόγου» (Α' φ. 36 α).

β') *Υαλος: «γυαλίν» (Α' φ. 39 α).

γ') *Υφάσματα: «πανὴν μεταξωτόν» (Α' φ. 39 β). «πανὴν λινόν» (Α' φ. 40 α).

δ') Φύλλα κλπ.: φύλλα κισσῶν (Α' φ. 37 β. 38 β). φύλλα δάφνης (Α' φ. 40 α. 41 β. 45 β). μήλον (Α' φ. 35 α δίσ. 40 α. Βλ. καὶ [Γαλην.] ἐνθ. ἀν. σ. 546).

ε') *Οστῆ: «πλευρὰ ἀνθρώπου ἀσθενικοῦ δεξιὰ» (Α' φ. 39 α).

ς') *Οστρακα: «κινεῶργον κεραμίδιν» (Α' φ. 11 β). «ἓνα κεραμίδιν» (Α' φ. 40 α)· «γαστρίν ὠμόν» (Α' φ. 36 β. 37 α. 41 β).

ζ') Χάρτης: «χαρτὴν βαμπάκιον» (Α' φ. 38 β)· «χαρτὴν πανπάκινον» (Γ' φ. 10 β)· «ρόκκοχάρτιν» ²⁾ (Α' φ. 37 β)· «χαρτὴν ἄσπρον» ³⁾ (Α' φ. 36 β. 37 β).

η') Μεμβράναι: Αἱ Σολομωνικαὶ ἀναφέρουσι μεμβράνας ἐκ δερμάτων παντοίων ζώων κατεσκευασμένας, ἐφ' ὧν πρέπει νὰ γράφωνται οἱ μαγικοὶ λόγοι. Σημειωτέον δ' ὅτι μέχρι τοῦδε ἐγινώσκομεν μόνον ὅτι πρὸς κατασκευὴν μεμβρανῶν ἐγένετο χρῆσις δερμάτων συνηθέστατα μὲν προβάτων καὶ μόσχων, ἐνίοτε δ' αἰγῶν καὶ χοίρων, καὶ ἐν ἐξαιρετικαῖς περιπτώσεσι δορκάδων, ἐλε-

1) Ὁ Dieterich ἐρμηνεύει ἐσφαλμένως τὴν λέξιν: «Τάριχος hic interpretandum mumie quod nos diximus», ὅθεν καὶ τὰ πορίσματα, ἅτινα ἐντεῦθεν συνάγει δὲν εἶναι ἀκριβῆ. («Notissimum est semper permultum ualuisse in re magica quae a mortuis desumpta essent»). Τὰ ταρίχους ὄστρακα εἶναι ἀπλῶς τὰ θραύσματα τῶν κεραμικῶν ἀγγείων, εἰς ἃ ἐνετίθεσαν τάριχος. Πρβλ. Δημοσθ. πρὸς Λάκρῖτον 34 «μαρτυρεῖται... ἐνθέσθαι Ἀπολλόδορον εἰς τὴν ναῦν... ταρίχους κεράμια ἐνδεκα ἢ δώδεκα».

2) Ἀγνοῶ τὴν σημασίαν τῆς λέξεως· ῥόκα ἢ ῥούκα λέγεται κοινῶς τὸ εὐζώμον (eruca sativa DC.), ῥώκας δὲ καλοῦσι τινες τῶν βυζαντινῶν τὰς σκελίδας τοῦ σκορδόου. Ἀλλὰ προδήλως ἡ σύνθεσις δεικνύει ἡμῖν ὅτι οὔτε περὶ φύλλων εὐζώμου οὔτε περὶ σκελίδων σκορδόου πρόκειται ἐνταῦθα, διότι δὲν ἦτο δυνατόν νὰ ὀνομασθῶσι ταῦτα χάρται. Μήπως πρέπει νὰ γραφῇ ῥακοχάρτιν, ἦτοι χάρτης ἐκ ῥακῶν κατεσκευασμένος;

3) Ὁ προσδιορισμὸς ἄσπρος νομίζομεν ὅτι ἀρμόζει μᾶλλον εἰς χάρτιν ἢ εἰς μεμβράναν.

φάντων καὶ ὄψεων καὶ ὅτι αἱ λεπτόταται μεμβράναι κατεσκευάζοντο ἐκ δερμάτων ἀγεννήτων ἢ θνησιγενῶν ἀρνίων¹⁾. Καὶ ἐν ταῖς Σολομωνικαῖς συχνάκις γίνεται ἡ διάκρισις τῶν μεμβρανῶν, σκοπούμενου τοῦ τρόπου τῆς κατασκευῆς αὐτῶν, εἰς παρθένους ἢ καθαρὰς καὶ εἰς ἀγεννήτους, ἤτοι ἐκ δέρματος ἀγεννήτων ζώων κατεσκευασμένας.

1) Ἀγέννητον χαρτίν : Α' φ. 14 α. 22 α. 33 α. 36 α («εἰς ἀγέννητον» καὶ ἀμέσως κατωτέρω «εἰς χαρτίν ἀγέννητον»). φ. 35 β («γράφον... εἰς ἀγέννητον»). φ. 55 α (ὁμοίως). Ἐπίσης «ἐλάφινον ἀγέννητον», «βοῖνον» ἢ «βοὸς ἀγέννητον», περὶ ὧν κατωτέρω.

2) Χαρτίν παρθένον ἢ καθαρὸν : «χ. παρθένον» (Α' φ. 13 β. Β' φ. 248 β). «χ. κθαρὸν» (Α' φ. 37 β. Γ' φ. 18 β). «χαρτίν καθαρὸν καὶ παρθένον» (βλ. κατωτέρω).

3) Μεμβράνα ἐκ δέρματος βοὸς ἢ μόσχου : «χαρτίν βοῖνον ἀγέννητον» Α' φ. 13 α. Β' φ. 248 α)· «χάρτης ἀγεννήτου βοὸς καθαρὸς» (Γ' φ. 18 β).

4) — ἐκ δέρματος αἰγὸς ἢ τράγου : «χαρτίν τράγου» (Α' φ. 13 α)· «χαρτί τράγινον» (Β' φ. 248 α)· «χαρτίν τράου» (Γ' φ. 11 β)· «χαρτίν κερατίου ἡγουν κατζίκας» (Γ' φ. 10 α). Περὶ κατασκευῆς μεμβράνης ἐκ δέρματος ἐριφίου βλέπε κατωτέρω· ὁμοίως καὶ περὶ κατασκευῆς μεμβράνης.

5) — ἐκ δέρματος ἀρνίου.

6) — ἐκ δέρματος ἀντιλόπης ἢ ἐλάφου : «χαρτίν ἐρκάδος» (Α' φ. 39 β)· «χαρτίν γαζέλλιον ἡγουν ἐλαφινόν» (Α' φ. 38 β)· «χ. γαζέλιον» (Α' φ. 38 α. 38 β)· «γαζέλλιον χαρτίν» (Α' φ. 39 β)· «ἐλάφινον χαρτίν» (Α' φ. 39 β)· «χαρτίν... ἐλαφίου ἀγέννητον» (Α' φ. 13 β)· «χαρτίν ἐλαφινὸν ἀγέννητον» (Β' φ. 248 β).

7) Μεμβράνα ἐκ δέρματος κυνός : «χαρτίν κυνός» (Β' φ. 248 β)· «σκύλλινον χαρτίν» (Γ' φ. 11 β)· «χαρτίν τοῦ κείνου» [sic]... Ἀκόμη τὸ χαρτίν θενὰ τὸ βαπτίζης κάθε χρόνον τὴν [ἡμέρ]αν τῶν φώτων καὶ νὰ λέγῃς : Βαπτίζω σε, πλανεμένον δέρμα τοῦ κύνου [sic] τοῦ ἀγεννήτου κτλ.» (Α' φ. 42 α).

8) — ἐκ δέρματος ἵππου : «γράφε... εἰς δέρμα ἵππου» (Β' φ. 248 β)· «γράφε ταις εἰς... δέρμαν ἵππου (ἄλογον)» (Γ' φ. 10 α). Ἐκ τούτων ὁμοῦς δὲν ἐμφαίνεται σαφῶς ἂν ἐννοοῦσιν οἱ γράψαντες δέρμα ἵππου μεταπεποιημένον εἰς μεμβράναν ἢ ἀπλῶς διφθέραν. Τοῦτ' αὐτὸ εἰρήσθω καὶ περὶ τῶν ὑπ' ἀρ. 10 καὶ 11.

9) — ἐκ δέρματος κονίκλου : «χαρτίν κουνελίου» (Α' φ. 13 β. Γ' φ. 10 β. 11 β).

10) — ἐκ δέρματος φώκης : «γράφον δὲ εἰς φώκιαν» (Α' φ. 13 α)· «γράφε ἐπάνω εἰς φώκης ἢ γυπὸς δέρμα» (Β' φ. 248 α)· «γράφον αὐταῖς εἰς φώκας πετζίαν γῆ γεῖς ἄλλον»²⁾ (Γ' φ. 11 α).

11) — ἐκ δέρματος γυπός : «ἔπαρον γυπὸς δέρμα καὶ γράφον» (Α' φ. 14 α)· «γυπὸς δέρμα» (Α' φ. 13 β. Β' φ. 248 α).

1) Gardthausen σ. 40. 41. 43.

2) Ἐν τῇ χειρογράφῃ : «γιγῆαλον».

12) — ἐκ δέρματος ἀνθρώπου; «χαρτὶν κεταρίου (;) ἀνθρωπίνου» (Α' φ. 136)· «χάρτης καιταρίου (;) ἀνθρώπου» (Β' φ. 248 6).

Αἱ δ' ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν Α' καὶ Γ' παρεχόμεναι ὁδηγίαι πρὸς κατασκευὴν χάρτου ἐξ ἀγεννήτου ζώου καὶ χάρτου καθαρῶ καὶ παρθένου, ἤτοι ἐξηγνισμένου ἔχουσιν οὕτω :

[Α' φ. 15 α] «Διὰ τὰ κάμης χαρτὶν ἀγέννητον. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις, ὅπου λέγει νὰ γράφῃς εἰς ἀγέννητον χαρτὶν, ἐτούτη εἶναι ἡ ἐρμηνεία του. Ὅταν οὖν τὸ ζῶον εἶναι ἔγκυνον ἢ γονὺν ἐγγαστρωμένον καὶ σφαγῇ, ἔπαρε τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο καὶ φυλάγου μὴν πέση κάτω εἰς τὴν γῆν. Καὶ ὅταν τὸ γδέρονος λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : Σε ν υ χ ρ ί, Ἐ λ ω ἰ, Ἐ λ ω ἰ, Ῥ ω ἰ, Ἐ σ ω θ ε ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ ἀφ' οὗ τὸ γδάρονος, ἔπαγε εἰς τὸν ποταμὸν ἢ εἰς ἕνδεκα τρεχάμενον, καὶ πλύνον καὶ ἔξωσέ το καλῶς. Καὶ λέγε ταῦτα : «Γε ν ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἐ λ ω γ ἰ, Ῥ ω γ ἰ, Ἐ σ ω θ ο ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ νὰ ἔπαρε τὸν γδάρονος, καὶ πᾶν εἰς τὸν ποταμὸν, εἰς τρεῖς τρεχάμενον καὶ πλύνέ το καὶ ἔξωσέ το καλά. Πλύνοντάς το λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : Ῥ ο υ ε ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἀ γ ι γ ο ι ἄ γ γ ε λ ο ι³⁾, καθαρίσεται τὸ παρὸν δέρονος, τοῦ εἶναι⁴⁾ ἔτοιμον καὶ καθαρὸν εἰς τὸ μέλλω γράφειν⁵⁾ ἐν αὐτῷ, νὰ γεῖναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν». Καὶ τότε ἔπαρον ἓνα τζουκάλιν κινουόριον καὶ καθαρὸν καὶ ἀσβέστην καθαρὸν, καὶ πάσσησον· καὶ λέγε οὕτως : Ἐ ρ λ ο ἰ ἄ χ, Β ο ρ χ α ν ὄ ν, Ἐ λ ἰ, Ἐ λ ι ὡ ν, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρε τὸ παρὸν δέσμα ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς πᾶν προᾶγμα, ὃ μέλλω γράφειν εἰς αὐτό». Καὶ ἀφ' οὗ στεγνώσῃ γράψῃ πάνω εἰς τὸν λαιμὸν τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται 7 καθαλιστικὰ σημεῖα, κατὰ τὸ ἐν τῇ αὐτῇ Σολομωνικῇ στεγανογραφικὸν ἀλφάβητον τοῦ ἀγγέλου Μιχαήλ δηλοῦντα τὰ γράμματα ΛΕΜΤΟΜ?].

[Γ' φ. 12 6] «Ἰδοὺ γράφομεν καὶ φανερώνομεν ὅτι πῶς γίνονται τὰ χαρτία ποῦ χρειάζονται εἰς πάντα ταῖς δουλείαις. Ἐν ταῖς ἐρμηνείαις ὅπου λέγει νὰ γράφῃς εἰς ἀγέννητον χαρτὶν, ἐτούτην εἶναι ἡ ἐρμηνεία αὐτῆς. Ὅταν εἶναι τὸ ζῶον ἐγγαστρωμένον, πρικοῦ νὰ γεννήσῃ νὰ σφαγῇ· ἔπαρον τὸ ἀγέννητον ἐκεῖνο καὶ φυλάγου νὰ μὴν πέση κάτω εἰς τὴν ἡν¹⁾. Καὶ ὅταν τὸ γδέρονος λέγε²⁾ τὰ ὀνόματα αὐτά : Σε ν υ χ ρ ί, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἐ λ ω γ ἰ, Ῥ ω γ ἰ, Ἐ σ ω θ ο ν, Ἐ μ μ α ν ο υ ἡ λ. Καὶ νὰ ἔπαρε τὸν γδάρονος, καὶ πᾶν εἰς τὸν ποταμὸν, εἰς τρεῖς τρεχάμενον καὶ πλύνέ το καὶ ἔξωσέ το καλά. Πλύνοντάς το λέγε τὰ ὀνόματα ταῦτα : Ῥ ο υ ε ἡ λ, Ῥ α σ α φ α ἡ λ, Μ ο ρ α θ ι, Ἀ γ ι γ ο ι ἄ γ γ ε λ ο ι³⁾, καθαρίσεται τὸ παρὸν δέρονος, τοῦ εἶναι⁴⁾ ἔτοιμον καὶ καθαρὸν εἰς τὸ μέλλω γράφειν⁵⁾ ἐν αὐτῷ, νὰ γεῖναι εὐτυχον καὶ ἀληθινόν». [φ. 13 α]. Καὶ τότε ἔπαρον ἓνα τζουκάλιν καινούριον καὶ καθαρὸν ἄπιαστον καὶ ἀσβέστην⁶⁾ καθαρὸν καὶ πάστρεψε⁷⁾ τὸ δέσμα. Καὶ πάλε ἔπαγε εἰς τὸν ποταμὸν καὶ πλύνέ το, καὶ πλύνοντάς το λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά : Ἐ ρ λ ο υ ἄ χ, Β ο ρ χ α ν ὄ ν, Ἐ λ ω γ ἰ, Ἐ λ ι ὡ ν, τὸ ἀτίμητον καὶ μέγα ὄνομα τοῦ μεγάλου βασιλέως, φέρετε τὸ παρὸν δέσμα ἀγέννητον τοῦ εἶναι ἔτοιμον εἰς

1) Χεῖρ. κατα ηστιν ην. 2) Χ. λεγ. 3) Χ. αγγι ανγγελη. 4) Χ. νατουινη.

5) Χ. μελογραφον. 6) Χ. ωζεστην. 7) Χ. παστρεψε.

πᾶσαν προᾶγμαν δὲ μέλλω γράφειν¹⁾ ἐν αὐτῷ». Καὶ σὰν στεγνώσῃ γράψῃ ἀπάνω²⁾ εἰς τὸν λαιμόν του τὰ σημεῖα ταῦτα. [ἔπονται τὰ αὐτὰ καθολιστικὰ σημεῖα].

Διὰ τὰ κάμης καθαρόν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃς τὰ κάμης καθαρόν καὶ παρθένον χαρτίν πρέπει τὰ εἶναι τὸ ζῶον ἀρσενικόν, ἢ ἔριφον ἢ ἀρνίον ὁποῦ τὰ βυζάνη· καὶ σφάξε το μετὴν ὁρθοῦσαν μάχαιραν τῆς τέχνης. Λέγε καὶ ταῦτα τὰ ὀνόματα: «Ὁ λαί, Ἄλμαί, Ἀνευρνευτόν, Ἰωτζαθ, Σεμπορφυράν, Ἰαοού, Ἰαναροού, Ἀροούθ, Μαρουκατά, Τὰκατά, Ἀδωναί, Ἰεουλοσό, Ἐναοού, Ἰά, Ἰά, τετραγράμματον καὶ Σοφάθ, ἄγιον ὄνομα καὶ δυνατὸν καὶ φοβερόν, καθάρισον ἀπὸ πάσης ἁμαρτίας καὶ [φ. 156] ἀκαθαρσίας τοῦ σώματος τοῦτον τὸ δέγμα, τοῦ εἶναι ἀληθὲς καὶ καλόν³⁾, εἴτι καὶ ἂν γράψω εἰς αὐτὸ τὰ εἶναι στερεόν. Ἀμήν». Ἀμα δὲ καὶ γδάρε αὐτό, καὶ καθάρισε καὶ πλύνέ το νερὰ ζ' καὶ λέγε τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνόματα καὶ ἤργασέ το εἰς ἀσβέστην καὶ γράφε».

Ἐδὼ φανερώσω διὰ τὰ κάμης καθαρόν χαρτίν. Ὅταν μέλλῃ τὰ κάμης καθαρόν χαρτίν καὶ παρθένον πρόσεχε τὰ γεῖναι τὸ ζῶον ἀρσενικόν, ἢ ἔρίφιον ἢ ἀρνίον, τὰ βυζάνη ἀκόμη· καὶ σφάξε το μετὸ εἰρημένον μαχαῖριν τῆς τέχνης, καὶ διὰ τὸ σφάξης λέγε τὰ ὀνόματα αὐτά: «Ὁ λαί, Ἄλμαί, Ἀνευρνευτόν, Ἰωτζαθ, Σεμπορφυράν, Ἰαοού, Ἰαναροού, Ἀβούθ, Μαροκαία, Τὰκατά, Γιεσουά, Ἡναοού, Ἰά, Ἰά, τετραγράμματον ἡσυχίου ὄνομα καὶ φοβερόν καὶ δυνατὸν, καθάρισε τοῖς ἀκαθαρσίαις τοῦ σώματος τοῦτον τὸ δέγμα, τοῦ εἶναι ἀληθὲς καὶ καλόν, εἴτι τὰ γράψω εἰς αὐτὸν τὰ γεῖναι στερεωμένον» [φ. 136]. Καὶ πλύνε αὐτό καὶ καθάρισε το· καὶ πλύνέ το μετὰ νερὰ ἐπτά, καὶ λέγε τὰ ἄνωθεν γεγραμμένα ὀνόματα καὶ ἤργασέ το εἰς ἀσβέστην καὶ γράφον εἴ τι θέλεις».

Ὡς ἐκ τῆς ἀντιπαραθέσεως τῶν δύο τούτων κειμένων καταφαίνεται (ὁ ἐν Μονάχῳ κώδιξ δὲν περιέχει τοιαύτας ὁδηγίας) ὁ τρόπος τῆς κατασκευῆς εἶναι ὁ αὐτός, μικρὰν δὲ τινα διαφορὰν μόνον παρουσιάζει τὸ τῆς Ἱστορικῆς καὶ ἐθνολογικῆς ἐταιρίας χειρόγραφον, προστιθὲν ὅτι μετὰ τὸ ἐπίπασμα τῆς ἀσβέστου ἐν τῇ χύτρᾳ πρέπει τὸ δέγμα νὰ καθαρισθῇ καὶ νὰ πλυθῇ καὶ αὖθις εἰς ῥέον ὕδωρ.

ΓΡΑΦΙΚΟΝ ΜΕΛΑΝ ΚΑΙ ΧΡΩΜΑΤΑ

Πολυάριθμοι εἶναι αἱ περισωθεισά ἐν μεσαιωνικοῖς χειρογράφοις συνταγαὶ πρὸς κατασκευὴν γραφικοῦ μέλανος καὶ χρωμάτων χρησίμων εἰς γραφήν⁴⁾.

1) Χειρ. σημειο γράφο. 2) Χ. ἀπάνω. 3) Χ. καλός. 4) Χ. τεκατα.

5) Βλ. Wattenbach Das Schriftwesen des Mittelalters 3κδ. β' σ. 197 κέ.

Οὐδὲν ἦττον δὲν ἀμοιροῦσιν ἐνδιαφέροντος αἱ ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις, μάλιστα διὰ τὰς ὀριζομένας ἐνίοτε παραδόξους μίξεις ὑλῶν. Ἦδη ἐν τοῖς μαγικοῖς παπύροις εὐρίσκομεν ὁδηγίαν πρὸς κατασκευὴν «Τυφωνίου μέλανος» (στήλ. III στίχ. 23—26 παρὰ Dieterich σ. 799). Ἰδιαιτέρας δὲ μνείας ἀξίαι εἶναι αἱ παντελῶς ἀσυνήθεις ὑλαι, ὧν ὥφειλον νὰ ποιῶνται χρῆσιν οἱ μάγοι. Ἐν ταύταις δὲ τὴν πρώτην τάξιν κατέχει τὸ αἷμα. Οἱ μαγικοὶ πάπυροι παραγγέλλουσι τὸν βουλόμενον νὰ αἰτήσῃ ὄνειρον νὰ γράψῃ εἰς βύσσινον ῥάκος αἵματι ὀρτυγίου εἰκόνα Ἑρμοῦ (στήλ. V στ. 5 σ. 802 Dieterich). Γραφὴν δι' αἷματος μνημονεύει καὶ τὸ ἕτερον τῶν ὑπὸ Legrand ἐκδοθέντων Ἰατροσοφίων (σ. 22. 23). Αἱ δὲ Σολομωνικαὶ ἀναγράφουσι πάντοτε καὶ τὸ ζῶον ἐξ οὗ πρέπει νὰ ληφθῇ τὸ αἷμα· οὐχὶ σπανίως ἀναφέρεται ἀνθρώπινον αἷμα : «γράφον αὐτὸ μὲ αἷμαν ἀν[θρώπου]». (Α' φ. 14 α) «μὲ τὸ αἷμαν τῆς μούττης σου». (Α' φ. 39 α) «μὲ τὸ αἷμαν τοῦ δακτυλίου σου τοῦ μικροῦ». Τὰ δ' ἄλλα ζῶα, πλὴν τῶν μνημονευομένων ἐν τοῖς κατωτέρω δημοσιευομένοις ἀποσπάσμασιν, εἶναι τὰ ἑξῆς :

Αἴλουρος. «μετὰ αἵματος αἰλούρου ἡγουν κάτου» (Α' φ. 39 α).

Μῦς. «γράφον μὲ αἷμαν ποντικοῦ» (Α' φ. 36 α).

Περιστερὰ. «γράφον μὲ αἷμαν περιστερᾶς λευκῆς» (Α' φ. 38 β. Βλ. καὶ φ. 39 β). «μὲ ζαφαρὰν καὶ μὲ αἷμαν περιστερᾶς ἄσπρης» (Α' φ. 37 β).

Ἀλέκτωρ καὶ ἀλεκτορίς. «γράφον μὲ αἷμαν ὀρνίθας ἄσπρης καὶ πετεινοῦ ἄσπρου καὶ μίξε τὰ αἰχρότερα [τὰ] αἵματα τῶν ζώων» (Α' φ. 37 β).

Βοῦς. Ὅπως τὸ βόειον αἷμα κατέστη κατάληγόν πρὸς μαγικὰς πράξεις ὥφειλεν ὁ μάγος νὰ σφάξῃ αὐτὸς τὸ ζῷον ἐπιλέγων ἐπωδὴν τινα (Α' φ. 15 β).

Πρὸς ἐρυθράν γραφὴν ὁρίζεται ὁχρὸν σπανίως καὶ ἡ χρῆσις κινναδάρεως, σαφῶς δὲ διαγράφεται τίνες τροχίμων ἐνίων σχημάτων πρέπει νὰ γράφωνται διὰ μέλανος καὶ τίνες ἐρυθραὶ (Γ' φ. 10 α). Ἄλλαι δ' ὑλαι πρὸς γραφὴν ἀναφέρονται συχνάκις ἐν μὲν τοῖς μαγικοῖς παπύροις ἢ σμύρνα (στήλ. IV, 2. 16. V, 5. VI, 4. XI, 26), ἐν δὲ ταῖς Σολομωνικαῖς ἢ ζαφορᾶς ἢ ζαφορὰ (*carthamus tinctorius* L.), ἣτις ὡς εἶδομεν ἀνωτέρω ἐμιγνύετο ἐνίοτε μετὰ αἵματος περιστερᾶς (Α' φ. 37 β. 38 β. 39 α. 40 α. 45 β). Ἀμφίδολον δὲ ἂν ἡ ζαφορὰ καὶ ὁ πολλαχοῦ ἐπίσης ἀναγραφόμενος κρόκος ¹⁾ δηλοῦσι τὸ αὐτὸ πράγμα· διότι ἐν τινι χωρίῳ τῆς Σολομωνικῆς ἀναγινώσκομεν : «μὲ ἄσπρον αὐγοῦ ἡγουν κρόκον» ²⁾ (Α' φ. 39 α).

1) «γράφον τὰ κάτωθεν μὲ κρόκον καὶ μελισσόφυλλον» (Α' φ. 39 α. Μελισσόφυλλον εἶναι τὸ φυτὸν *melissa altissima* Sibth.). «γράψε μὲ μόσχον καὶ κρόκον καὶ ῥοδόστημα» (Α' φ. 22 α). «γράψε... μετὰ μόσχου με[τὰ] κρόκου καὶ δὲν φοδᾶσαι ἃς εἶναι καὶ μὲ ῥοδόστημα» (Α' φ. 23 α). «μετὰ μόσχον καὶ κρόκον καὶ ῥοδόσταμον καὶ κινναδάρεως» (Γ' φ. 19 α).

2) Ὁ λαὸς οὐδέποτε συγχέει τὸ λεύκωμα (ἄσπρον ἢ ἄσπραδι) καὶ τὸν κρόκον (κοινῶς κροκὸς ἢ κροκὸς ἢ κρόκος) τοῦ ὅπου. Ἀκατανόητος δὲ φαίνεται ἡ τοιαύτη σύγχυσις τοῦ βιβλιογράφου, ἀφοῦ μάλιστα οὐδεμία ὑπῆρχεν ἀνάγκη ἐρμηνείας τῆς κοινοτάτης λέξεως «ἄσπρον αὐγοῦ». Πιθανὸν ὅμως ὅτι ἡ λέξις κρόκος σημαίνει καὶ ἐν τῇ Σολομωνικῇ τὴν βοτάνην, παρενόησε δ' αὐτὴν ὁ βιβλιογράφος, μὴ διατηρηθεῖσαν ἐν τῇ ὁμιλουμένῃ.

Πλὴν τούτων αἱ Σολομωνικαὶ ὀρίζουσιν ἴδιον μίγμα πρὸς γραφὴν τῶν καβαλιστικῶν χαρακτήρων ἐκάστου τῶν ἐπτὰ πλανητῶν, ἡ δ' ἐν τῇ Ἱστορικῇ ἔταιρία ἀποκειμένη προστίθῃσι καὶ ὁδηγίας πρὸς κατασκευὴν ἰδίου γραφικοῦ μέλανος δι' ἕκαστον πλανήτην πρὸς γραφὴν τῶν ἐπωδῶν, ὡσάκις πρόκειται ἐξορκισμὸς τῶν ἀγγέλων τῶν κυριευόντων τῶν πλανητῶν καὶ τῶν ὑποτεταγμένων αὐτοῖς δαιμόνων. Καὶ ἐν πρώτοις παραθέτομεν ὧδε τὴν ἐν τοῖς τρισὶ χειρογράφοις ἀναγραφὴν τῶν μιγμάτων.

[Α' φ. 13 α] Ταῖς χαρακτήραις τοῦ Κρόνου κάμεταις μετὰ τὴν σκουριάν τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ξεῖδιν, καὶ κάπνισον τεάφιν καὶ γράψῃ εἰς χαρτὴν τράγον ταύτας.

Ταῖς χαρακτήραις τοῦ Διὸς κάμεταις μετὰ ἀργυρίου σκουριάν καὶ μετὰ [ὁδο]στάματος...

[Β' φ. 248 α] Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Κρόνου ποίησε μετὰ τῆς σκουρίας τοῦ μολύβδου καὶ μετὰ ὄξους, καὶ κάπνιζε τειάφιν αὐτάς· γράψῃ δὲ αὐτάς εἰς χαρτὴν τράγινον.

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Διὸς ποίησε μετὰ ἀργυρίου σκουρίας καὶ μετὰ ὁδοστάματος...

[Γ' φ. 12 α] Οἱ χαρακτῆρες τοῦ Κρόνου κάμεταις/ οὕτως· ἔπαρε σκουριάν τοῦ μολυβίου καὶ ξεῖδιν καὶ γράψῃταις εἰς χαρτὴν τράου καὶ κάπνισέταις μετὰ δειάφιν.

[φ. 11 α] Τ[οῦ] Ζεῦ οἱ χαρακτῆρες γράψον [ἀφέθη χῶρος κενός, ὅπως προστεθῶσιν ἔπειτα αἱ ὁδηγίαι].

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἀρεως γράψῃ μετὰ [κιννα]βάρεως καθαῶς καὶ μετὰ ὁδοστάματος...

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἑσρος γράψῃ μετὰ κινναβάρεως καθαῶς καὶ μετὰ ὁδοστάματος...

[φ. 10 β] Ταῖς χαρακτῆραις τοῦ Ἀρεως γράψον μετὰ κιννάβαριν καθαρόν καὶ μετὰ ὁδόσταμον...

Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἡλίου γράψ[ον] μετὰ χρυσίου καὶ/ μετὰ ἀρσενίκιον [φ. 13 β] σλ... [σχιστόν;] καὶ ὕδατος...

[φ. 248 β] Τὰς χαρακτῆρας τοῦ Ἡλίου γράψῃ μετὰ χρυσοῦ ἢ μετὰ ἀρσενικοῦ σχιστοῦ καὶ ὕδατος.

[φ. 10 α] Τοὺς χαρακτῆρες τοῦ γήλιου γράψῃ τοὺς μετὰ χρυσόν ἢ μετὰ [Χειρ. ἡμερα] ἀρσενίκιον σχιστόν [Χειρ. χρυσόν] καὶ ὕδατος...

Τῆς Ἀφροδίτης γράψον μετὰ αἷμαν νυκτερίδος [Χειρ. κυκερίδος] ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου [Χειρ. ἄδωλον] καὶ ὁδοστάμαν...

Τῆς Ἀφροδίτης αἱ χαρακτῆραις ὑπάρχουσι καὶ γράψῃ αὐτάς μετὰ αἵματος νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίου ἀδόλου καὶ ὁδοστάματος...

[φ. 11 β] Τῆς Ἀφροδίτης οἱ χαρακτῆρες γράφονται οὕτως: ἔπαρον γαῖμα νυκτερίδος ἢ μετὰ λαζουρίν ἀδόλον καὶ ὁδοστάμον.

Τῆς Σελήνης γράψον μετὰ κρόκον καὶ μόσχον καὶ ὁδοστάμαν μετὰ αἵματος ἀνθρώπου...

[ἐλλείπει]

[φ. 10 β] Ταῖς χαρακτῆραις γράψον μετὰ κρόκον [Χειρ. κρονον] καὶ μόσχον καὶ ὁδοστάμον καὶ μετὰ γαῖματος ἀνθρώπου...

Τοῦ Ἑρμοῦ γράφον Τοῦ Ἑρμοῦ χαρακτιῆ- [φ. 11 α] Τοῦ Ἑρμῆ
 μὲ αἷμαν βοῶς ὄνου ἢ ραι γράφονται μετὰ αἷ- οἱ χαρακτιῆρες γράφον
 προβάτου ἢ μετὰ γυ- ματος βοῶς ἢ ὄνου ἢ μὲ γαῖμα βόου ἢ ὄνου
 ἄρεως [= ὕδραργύρου] προβάτου ἢ μετὰ ἰαρίου ἢ προβάτου . . .
 καὶ ὕδατος . . . [= ὕδραργύρου] καὶ ὕ-
 δατος . . .

Αἱ δ' ὁδηγίαι πρὸς κατσκευὴν γραφικοῦ μέλανος ἐκάστου τῶν ἐπτὰ
 πλανητῶν ἔχουσιν ὥς ἐξῆς :

[I' φ. 10 β] Ἰδὸν καὶ τὸ μελάνι¹⁾ τοῦ Ἡλίου. Τὴν ὥραν
 ὅπου κυριεύει ὁ ἥλιος μὲ χρυσὸν γὰ γράψης. Λάβε²⁾ ἄκραν χρυσίου³⁾ ἢ
 μετὰ ὀλίγον δυαργύρου καὶ τρίψε τα ἐπιμελῶς καὶ βάλ' τα εἰς φωτίαν, ἕως
 ὅπου γὰ φύῃ ὁ δυαργύρος καὶ ὕστερις σύμμιξον καὶ ζουμὶ ἡλιοβοτάνου καὶ
 γράφε ἐν τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τοῦ γήλιου.

Ἰδὸν καὶ τὸ μελάνι τῆς Σελήνης. Τὸ μελάνι τῆς
 Σελήνης γίνεται μὲ τὸ ζουμὶ τῆς ἐλιάς καὶ ὀρεοπάραρον⁴⁾ καὶ κάμφουραν
 καὶ γαῖμα λαοῦ⁵⁾, τρίψας καὶ ἐνώσας αὐτὰ καὶ ποῖσον μελάνιν καὶ γράφε
 εἰς τὴν ὥραν ὅπου κυριεύει ἡ Σελήνη . . .

[φ. 11 α] Ἰδὸν καὶ τὸ μελάνι τοῦ Ἄρεως. Τὸ μελάνι τοῦ
 Ἄρεως, εἰς τὴν ἰδίαν ὥραν ὅπου κυριεύει τρίψον κιννάβαριν⁶⁾, βερζὶν καὶ
 κυνόγλωσσον⁷⁾ καὶ κομμίδιν⁸⁾ καὶ γράφε εἴτι θέλεις εἰς τὴν ὥραν
 τοῦ Ἄρη⁹⁾. Ἰδὸν τὸ μελάνι τοῦ Ἑρμοῦ. Τὸ μελάνι τοῦ Ἑρμῆ γίνεται περὶ
 καθαρὸν καὶ ἀρχετὸν¹⁰⁾ σιληνῶν¹¹⁾ καὶ ὀλίγην πηουνία¹²⁾ καὶ γαῖμαν πειτι-
 νοῦ¹³⁾ ταῦτα πάντα ποίγησον μελάνιν ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ἑρμῆ καὶ γράφε . . .

[φ. 11 β] Ἰδὸν καὶ τὸ μελάνι τοῦ Ζεὺς. Τὸ μελάνι τοῦ
 Ζεὺς ἔνεται¹⁰⁾ οὕτως· ἔπαρον λαζοῦριν καὶ μικροῦ ἱκτίς (;) ἀριστολογίας¹¹⁾
 καὶ χολὴν ἰχθύος· αὐτὰ πάντα¹²⁾ τρίψον ἐν τῇ ὥρᾳ τοῦ Ζεὺς καὶ γράφον εἴτι
 θέλεις . . .

Ἰδὸν καὶ τὸ μελάνι τῆς Ἀφροδίτης. Τῆς Ἀφροδίτης τὸ

1) Χειρ. μελατη.

2) Χ. λαδον.

3) Χ. χρυσουτου.

4) Ὀρεοπάραρον εἶναι ἢ βοτάνη ἢ ἄλλως καλουμένη ῥέον βάρβαρον (rheum Emodi Wall. ἢ rheum rhaponticum L.).

5) Χ. λαον = αἷμα λαγωῦ.

6) Χ. καναθαριν.

7) Χ. κυνογλωσσον.

8) = ἀρχετόν.

9) = παιωνίαν (Paeonia corallina Retz).

10) Χ. ἦνεται (= γίνεται).

11) Λαζοῦριν εἶναι πιθανῶς τὸ σίλφιον· ἀλλ' ἢ ἐπομένη βοτάνη μοι εἶναι ἄγνωστος·
 ἴσως εἶναι ἢ aristolochia parvifolia Sibth.

12) Χ. πάντα παντα.

μελάνι γίνεται οὕτως: γαῖμα περιστερᾶς καὶ κόρκον¹⁾ καὶ ῥοδόσταμον καὶ ἀλογοβότατον μὲ τραγούρας²⁾ καὶ μόσκον ἄκρατο³⁾, σμίζον τῇ ἰδίᾳ ὥρᾳ τῆς⁴⁾ Ἀφροδίτης καὶ γράφε εἴ τι θέλεις...

[φ. 12 α] Ἰδοὺ καὶ τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου. Τὸ μελάνι τοῦ Κρόνου εἶναι τοιούτως: Ἐπαρον κικούδια... [Ἀφέθη] ἡχώρος πρὸς συμπλήρωσιν].

Ἐκ τῶν ἄλλων χειρογράφων ἐλλείπουσιν αἱ ὁδηγίαι αὗται. Ἐν δὲ τῷ Α' καὶ τῷ Γ' ὑπάρχει καὶ ἡ ἐπομένη συνταγὴ πρὸς κατασκευὴν ἐξ ἀσβόλου μελάνης χρησίμου κατὰ τὴν λεκανομαντείαν.

[Α' φ. 41 α] «καὶ ἔπαρον καὶ μούζην ἀπὸ τεγάνιν σιδερένον ἀμίλητον⁵⁾ καὶ βάλε μέσα λάδιν· καὶ ἀνακάτωσον μὲ τὴν μούζην εἰς τὴν γένῃ μελάνιν. Καὶ τότε ἀπὸ τὸ αὐτὸ γράψε εἰς τὴν παλάμην τοῦ κορασίου τὴν κάτωθεν· καὶ γράψον καὶ εἰς τὴν μύτην τῆς ταῦτα τὰ ὀνόματα».

[Γ' φ. 41 α] «καὶ ἔπαρον λάδι καθαρόν καὶ μουνιζοῦρα ἀπὸ⁶⁾ τηγαρίου ἀποκάτω· καὶ βάλε τὸ λάδιν μὲ τὴν μουνιζοῦραν καὶ κάμε το μελάνι. Καὶ γράψε τὴν χαρακτηῖρα εἰς τὴν παλάμην τῆς κόρης⁷⁾».

B'.

Ἐν τῷ Journal of the Hellenic Studies (1890 XI σ. 286 κέ.) ὁ Τ. W. Allen ἐδημοσίευσε διδασκτικωτάτην μελέτην περὶ ταχυγραφικῶν σημείων ἐν ἑλληνικῷ κώδικι τῆς Βασιλικῆς βιβλιοθήκης (Regina 181), γεγραμμένην τῷ 1364. Ἡ ἐν τῷ κώδικι τούτῳ χρῆσις ταχυγραφικῶν σημείων, εἰς ἄκρον ἐνδιαφέρουσα διὰ τὸ καινοφανὲς τινῶν ἐξ αὐτῶν, εἶναι ἀνώμαλος· διότι τοιαύτη χρῆσις γίνεται μόνον πρῶτον μὲν ἐν ὀλίγοις χωρίοις τοῦ κειμένου, ἐν οἷς ὁ βιβλιογράφος παρὰ τὸ σύνηθες γράφει ταχυγραφικῶς συλλαβὰς τινὰς καὶ γράμματα· ἔπειτα ἐν τέλει τοῦ βιβλίου, ἐν πίνακι περιέχοντι ταχυγραφικὰ σημεῖα καὶ τὴν ἐρμηνείαν αὐτῶν καὶ τελευταῖον ἐν δυοῖς μακραῖς σημειώσεσιν, οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσας πρὸς τὸ κείμενον, γεγραμμέναις δ' ἐν

1) X. κορνον.

2) Τὸ μὲν ἀλογοβότανον μοί εἶναι ἄγνωστον· ἐν δὲ ταῖς ἐπομέναις δυοῖς λέξεσιν ὑποθέτω ὅτι ὑποκρύπτεται παρεμφερές τὸ ὄνομα τοῦ μανδραγόρου, ὅστις καὶ ματραγοῦρα καὶ μεντραγοῦρα λέγεται κοινῶς.

3) X. ακροτο.

4) X. στη ηδια οροτις.

5) X. ἀμήλλοτον· νομίζομεν ὅτι οὕτω πρέπει νὰ διορθωθῇ, διότι συχνότατα ἐν ταῖς παρασκευαῖς τῆς λεκανομαντείας ἀναφέρονται πράγματα ἀμίλητα, ὅσα δηλαδὴ ὀφείλει νὰ λάβῃ τις σιωπῶν.

6) X. επι.

7) Ἐν πᾶσι τοῖς χωρίοις τῶν Σολομωνικῶν, ἅτινα παρεθέσαμεν, διορθώσαμεν τὰς ἀνορθογραφίας καὶ τὴν πλημμελὴ στίξιν τῶν χειρογράφων. Αἱ δι' ἀραιῶν γραμμάτων μεταγραφόμεναι φράσεις εἶναι ἐν χειρογράφοις ἐρυθραί.

τῷ κενῷ χώρῳ ἀμφοτέρων τῶν σελίδων τοῦ μεταξὺ τοῦ πίνακος καὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ βιβλίου φύλλου (φ. 13).

Τῶν σημειώσεων τούτων, ἃς κρίνει σπουδαιότατας ὑπὸ παλαιογραφικὴν ἔποψιν, ὁ Ἄγγλος ἐκδότης δημοσιεύει δυστυχῶς τὴν πρώτην μόνον, ἐν πανομοιότυπῳ καὶ ἐν μεταγραφῇ. Διότι ἡ ἑτέρα, βραχυτέρα μὲν τῆς πρώτης κατὰ τὰλλα δ' ὅμοια, ἐπαρουσίαζε πολλῶν μείζονας δυσκολίας, ὥς λέγει. Ὁμολογεῖ δ' ὅτι ἐν μέρει μόνον ἐδυνήθη νὰ ἐννοήσῃ ταύτην, καὶ προστίθῃσιν ὅτι ὡς εἰκάζει ἐκ τῆς ἐπαναλήψεως τῶν λέξεων χάρτης, χαρακτῆρες, δέρμα, περιέχει αὕτη ὁδηγίαν πρὸς ἀντιγραφὴν ψαλμῶν τινων. Τὴν κατανόησιν ὅμως τῆς σημειώσεως ταύτης ἐδυσχέρανε μᾶλλον ἢ πλημμελὴς ἀνάγνωσις λέξεων τινων, διότι, ὥς ἐκ τῆς κατωτέρω ἀντιπαραθέσεως τῆς ἡμετέρας μεταγραφῆς πρὸς τὴν τοῦ ἐκδότου καταφαίνεται, τὸ κείμενον δὲν εἶναι δύσληπτον.

Journal σ. 292.

Ἡμετέρα ἀνάγνωσις ¹⁾.

ἀπὸ δε τὸν νς ψαλμὸν ἕως τὸν ξδ Ἀπὸ δὲ τὸν νς' ψαλμὸν ἕως τὸν ξδ'
 ψαλμὸν σὺν τόνδε [?] τας ψαλμὸν σὺν τόνδε τὰς
 χαρακτῆρας ὀφελούν· διὰ να καταβά- χαρακτῆρας ὀφελούν. Διὰ να καταβά-
 βαλεις ἄνον λεις ἄνθρωπον
 να [?] μηδὲν ἔχει στόμαν, να σὺν τῷ μηδὲν ἔχει στόμαν, νὰ σοῦ ἀπηλο-
 ἀπηλογηθῇ ἀμεταστοιχε γηθῇ· ἄμε να στέκ[η]
 ὥσπερ βούς ἐμπροστιάσου· ἢ ἄνδρας ὥσπερ βούς ἐμπροστιά σου· ἢ ἄνδρας
 ἢ γυναῖκα ἢ γυναῖκα
 γράψαι τοὺς ψαλμοὺς· ἡμε[ρο]σ[?] εἰς γράψαι τοὺς ψαλμοὺς· ἡμε[ρο]σ[?] εἰς
 ἐλαφίνα δέροματα· καὶ ἐλαφίνα δερομ[ά]τι[α] καὶ
 δῆπλωσον το χαρτὴν· καὶ ἀπάνω τοῦ δῆπλωσον το χαρτὴν· καὶ ἀπάνω τοῦ
 χαρτὴν τήδε τας χαρα χαρτὴν τάσδε τὰς χαρα
 κτίρας· καὶ πνησον[?] τὸ χαρτὴν ξυ- κτίρας· καὶ κάπνησον τὸ χαρτὴν ξυ-
 λαλῶ· καὶ λούν παν· λαλῶη καὶ λ πάν.
 καὶ τίλεξ[ε] (? τυλίξετε) μετὰ μετὰξοτοῦ· καὶ τίλεξέ τ[ο] μετὰ μετὰξοτοῦ. Καὶ
 καὶ βαστα το εἰς κριτίριον βάστα το εἰς κριτίριον
 καὶ να θαυμασαι· τήδε[?] τῷ Ἡ[?] καὶ νὰ θαυμάσαις. Τάσδε εἶναι ἡ χα-
 χαρακτῆρω. ρακτῆρες .†

1) Ἐν στίχ. 2. Τὰ γράμματα θδε εἶναι διαγεγραμμένα ἐν τῷ χειρογράφῳ.

στ. 3. Ἐν τῇ τελευταίᾳ λέξει τὸ ἐκληφθὲν ὑπὸ τοῦ Allen ὡς εἰς τῆς καταλήξεως εἶναι ἡ ὀξεῖα τῆς πρώτης συλλαβῆς.

στ. 7. Ἀντὶ «καὶ πνησον» ἀναγινώσκειται σαφῶς «καὶ κάπνησον».

στ. 9. Ἐπίσης σαφῶς ἀναγινώσκειται ἡ τελευταία φράσις. Τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ τας ἐπαναλαμβάνεται καὶ ἐν τέλει τοῦ 1 στίχου καὶ ἐν στ. 6, πρὸς δὲ τούτοις ἐν τῷ 7—8 στίχῳ τοῦ πανομοιότυπου πίνακος τῶν ταχυγραφικῶν σημείων, ὃν ἐκ τοῦ αὐτοῦ κώδικος ἐδημοσίευσεν ὁ Allen. Ἐν τῷ αὐτῷ δὲ πίνακι, ἐν στ. 11—12, ἐρμηνεύεται ὡς δηλοῦν «εἶναι» τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον, ὅπερ ὁ Allen ἀναγινώσκει «εἶναι». Καὶ τὸ ὑπὲρ τὸ τελευταῖον ρ ταχυγραφικὸν σημεῖον δὲν εἶναι ὡ ἀλλ' εἰς, ὡς φαίνεται ἐκ στ. 7—8 τοῦ αὐτοῦ πίνακος.

ἦτοι διορθουμένων τῶν ἀνορθογραφιῶν καὶ τῆς στίξεως : « Ἀπὸ δὲ τὸν 15' παλμὸν ἕως τὸν 18' παλμὸν σὺν τῶνδε τὰς χαρακτῆρας ὠφελοῦν. Διὰ τὰ καταβάλλης ἄνθρωπον τὰ μηδὲν ἔχει στόμαν τὰ σοῦ ἀπηλογηθῇ, ἀμὲ τὰ στέκη ὥσπερ βοῦς ἐμπροστί σου, ἢ ἄνδρας ἢ γυναῖκα (δηλαδὴ εἴτε ἀνὴρ εἶναι οὗτος εἴτε γυνή), γράψε τοὺς παλμοὺς ἡμέρα Δευτέρα εἰς ἐλάφινα δερμάτια, καὶ διπλώσον τὸ χαρτὶν καὶ ἀπάνω τοῦ χαρτὶν [γράψε] τάσδε τὰς χαρακτῆρας καὶ κάπνισον τὸ χαρτὶν ξυλαλόη καὶ ; καὶ τύλεξέ το μετὰ μετὰ ξωτοῦ καὶ βάστα το εἰς κριτήριον καὶ τὰ θαυμάσης ! Τάσδε εἶναι οἱ χαρακτῆρες ».

Ἡ γλῶττα τῆς σημειώσεως εἶναι σόλοικος βεβαίως, ἀλλ' ὁ γινώσκων τὴν δημώδη κατανοεῖ εὐχερέστερτα τὴν ἔννοιαν αὐτῆς, καὶ ἐκ πρώτης ὄψεως βλέπει ὅτι πρόκειται οὐχὶ περὶ ὁδηγιῶν πρὸς γραφὴν τοῦ ψαλτηρίου, ἀλλὰ περὶ μαγικῶν μέσων πρὸς ἀποστόμωσιν ἀντιπάλων καὶ καθυπερτέρησιν ἐν δικαστικοῖς ἀγῶσιν. Ὡς ἐκ περισσοῦ δ' ἐπιμαρτυροῦσι τοῦτο καὶ οἱ ἀμέσως μετὰ τὸ κείμενον ἐν πέντε στίχοις προσγραφόμενοι « χαρακτῆρες », καθολικὰ σημεῖα συνηθέστατα ἐν τοῖς μαγικοῖς βιβλίοις. Ἐν ἐνὶ μάλιστα τῶν σημείων τούτων, τῷ πρώτῳ τοῦ 11 στίχου, εἶναι ἐγγεγραμμένα ταῦτα : « ο δύνας δέννεται ἐδῶ » (ὁ δεῖνας δένεται ἐδῶ), ἐξ ὧν καθίσταται ὀφθαλμὸν ὅτι τὸ κατὰ τὰς ὁδηγίας τῆς σημειώσεως κατασκευασμένον περίπτον ὑπάγεται εἰς τὴν κατηγορίαν τῶν λεγομένων καταδέσεων. Ἰστέον ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ ἔχμεν τὸ παλαιότατον τῶν γνωστῶν ἀποσπασμάτων Σολομωνικῆς, ὅπου καὶ ἐν τῷ ἱακτροστροφίῳ τοῦ Αἰγυπτίου εἶναι κατὰ εἰκόσιν ἀπὸ νεώτερα, ὁ δὲ χρόνος τῆς συντάξεως κεφαλαίων τινῶν τῆς εἰς τὸν Γαληνὸν ἀποδιδомένης συγγραφῆς « περὶ εὐπορίστων » εἶναι ἀγνωστός.

Ἡ χρῆσις μαγγανειῶν πρὸς ματαίωσιν τοῦ ἐπηρεασμοῦ τῶν ἀρχόντων καὶ παντὸς ἰσχυροῦ καὶ πρόσκτησιν τῆς ἐξ αὐτῶν εὐνοίας ὑπαγορεύεται συχνότατα ὑπὸ τῶν Σολομωνικῶν. Εἶναι δὲ καὶ τοῦτο τεκμήριον ἀρκούντως θλιβερόν τῆς κοινωνικῆς καταπτώσεως καὶ τῆς ἠθικῆς ἐξαχρειώσεως ἐν τοῖς χρόνοις, καθ' οὓς πάμπολλοι ὑπῆρχον οἱ πιστεύοντες ὅτι ἡ δικαιοσύνη δὲν ἐξυγοστάτει τὴν πλάστιγγα αὐτῆς πρὸς τὸ δίκαιον, ἀλλ' ἐδεκάζετο διὰ βίας ἢ χάριτος καὶ οἱ ἀδυνατοῦντες τὰ ἐπηρεάσωσιν αὐτὴν ἄλλως ἐπεζήτουν τὰ ἐπιτύχουσι τοῦτο διὰ τῆς δεισιδαίμονος πίστεως αὐτῶν εἰς τὴν ἐπέμδασιν ὑπερφυσικῶν δυνάμεων. Αἱ Σολομωνικαὶ υποδεικνύουσι τὴν εὐθετον ὥραν πρὸς τοιαύτας μαγγανείας : « εἰς τὴν ἕκτην τῆς σελήνης εἶναι καλὸν τὰ ποιήσης δέματα περὶ κριτηρίου » (Γ' φ. 1 α. Α' φ. 56). Ἡ 8η ὥρα τῆς Τετάρτης εἶναι καλὴ « εἰς τὸ ποιῆσαι περὶ κριτηρίου » (Β' φ. 2416). Ἀλλὰ δ' ὥραι σημειοῦνται ὡς κατάλληλοι πρὸς παρουσίαν ἐνώπιον βασιλέων, δεσποτῶν, αὐθεντῶν. Συνηθέσταται ἐπίσης εἶναι καὶ αἱ ὁδηγίαι πρὸς « γλωσσόδημα » τοῦ ἐχθροῦ· μία δὲ τούτων εἶναι ὁμοιοτάτη πρὸς τὴν ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

[Α' φ. 44 α] « Εἰς γλωσσόδημα Καὶ γράψον εἰς τοὺς παλμ[οὺς] 18' καὶ ταῖς χαρακτῆραις καὶ γράψον τὸ προτόπεμπτον τῆς σελήνης καὶ κάπνισον [τὸ] χαρτ[ὶν] ἄμπαριν καὶ τότε βάλε τὸ χαρτὶν εἰς μετὰ ξωτὸν πα-

νὴν πράσινον· καὶ βάσιαιτο, καὶ ἄμε εἰς ἀφεντείας καὶ εἰς ἄρχοντας καὶ εἰς ἐπισκόπους, καὶ ὅ τι θέλῃς γίνεται». Ἐπονται οἱ χαρακτῆρες, ὧν τινες εἶναι ὅμοιοι τοῖς ἐν τῷ Βατικανῷ χειρογράφῳ.

Ἐν τῇ ὁδηγίᾳ ταύτῃ παρεντίθενται καὶ ἐδάφια ψαλμῶν (ψαλμ. νζ', 8. 9 κλπ.), διότι ἐκ τῶν ἱερῶν βιβλίων τὸ ψαλτήριον ἐθεωρεῖτο ὡς παρέχον τελεσφορώτατα βοηθήματα εἰς μαγγανείας. Καὶ ἐν ἄλλαις ἐπωδαῖς παρεντίθενται συχνότατα περικοπαὶ ψαλμῶν, τὸ δ' ὑπ' ἀρ. 2316 Ἰατροσόφιον τῆς Ἐθνικῆς βιβλιοθήκης τῶν Παρισίων ὀρίζει εἰς τίνος εἵδους μαγγανείαν εἶναι ὠφέλιμος ἕκαστος ψαλμός¹⁾.

Προκειμένου λόγου περὶ τοῦ χειρογράφου τοῦ Βατικανοῦ δὲν κρίνομεν ἄσκοπον νὰ σημειώσωμεν διαφορὰς τινὰς ἀναγνώσεως τῶν χωρίων τοῦ κειμένου, εἰς ἃ ἐφηρμόσθη μερικῶς τὸ ταχυγραφικὸν σύστημα, διότι ἀναμφιδόλως μόνον δι' ὀρθῆς ἀναγνώσεως δύναται νὰ διευκρινηθῇ ἡ χρῆσις τῶν ταχυγραφικῶν σημείων. Τὰ χωρία ἐκεῖνα, ἅτινα μεταγράφει ὁ Allen, εἶναι τέσσαρα. Καὶ τῶν μὲν δύο τελευταίων ἡ μεταγραφή ἐγένετο ὀρθῶς (πλὴν μιᾶς λέξεως ἐν τῷ τρίτῳ, ἣτις πρέπει νὰ γραφῇ ἀντιδόσεις καὶ οὐχὶ ἀντίδοσις)· εἰς δὲ τὰ δύο πρῶτα εἰσεχώρησαν λάθη, ἀποφθεύοντα τὴν ἔννοιαν.

Ἐν τῷ πρώτῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: «τοῖς ὑπὸ τρυγόνος? δειχθεῖσι παραχοῆμα μὲν περιωδυνίας ἀφαιρῶν συμβαίνειν σπασμοί τε συνεχεῖς κλπ.». Θεὶς δ' ἐρωτηματικὸν σημεῖον ἀπὸ τῆς τατάρτης λέξεως τοῦ κειμένου, παρατηρεῖ ταῦτα: «In No. 4, the fourth word, *ὄσ*, has no very apparent meaning, at least I have not been able to hit on one to suit it». Ἀλλ' ἀκριδῶς ἡ παράλειψις τῆς λέξεως ἐκείνης καθίστησιν ἀκατάληπτον τὸ χωρίον, διότι παραλογωτάτῃ ἄλλως θὰ ἐφαίνετο ἡ περιγραφή ὀλεθρίων διηθεν συμπτωμάτων τοῦ δῆγματος ἀθωοτάτου πτηνοῦ, τῆς τρυγόνος. Καθ' ἡμᾶς τὸ χωρίον πρέπει ἀναμφισδητήτως ν' ἀναγνωσθῇ οὕτω: «τοῖς ὑπὸ τρυγόνος θ α λ α σ σ ί α ς δηχθεῖσι», καίτοι τὸ πρῶτον ἐνταῦθα εὐρηται ταχυγραφικὴ παράστασις τῆς λέξεως θαλασσίας, καθ' ὅσον γινώσκομεν. Ὁ λόγος εἶναι περὶ τῆς τρυγόνος, τοῦ ἰχθύος (*trygon pastinaca* L.), οὗ τὸ κέντρον ἐπιστευσον ὅτι ἐπιφέρει τὸν θάνατον εἰς τοὺς ἀνθρώπους καὶ ξηραίνει τὰ δένδρα, μυθολογοῦντες ὅτι καὶ ὁ Τηλέγονος δπλον ἔχων τοιοῦτο κέντρον τρώσας ἀπέκτεινε τὸν πατέρα αὐτοῦ Ὀδυσσεά²⁾.

Ἐν δὲ τῷ δευτέρῳ χωρίῳ ὁ Allen ἀναγινώσκει: «καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων ἐροῦμεν ἔτι δὲ ἡρτισμοὶ [? ἀρτισμοὶ] ἀπινθίων. ἐλελισ²άκου ἢ θείου ξυνόζει· καὶ αὐτὴ δὲ ἀνα²ινυχθῆσα[?] κατεσθεῖσα[?] τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἱαμα». Ταῦτα νομίζομεν ἀναγνωστέα οὕτω: «καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων

1) *Legrand Bibl. gr. vulg.* II σ. 20 κέ.

2) Βλ. Νικάνδρ. Θηρ. 828 κέ. Ὀπλιαν. Ἀλ. Β', 484 κέ. Παρθεν. Ἐρωτ. 3. Πρὸς Ἀριστοτ. Ζ. Ιστ. Θ', 25, 2.

ἔροῦμεν. ἔτι δὲ ἀρτίσκοι [? ἀρτυσμοί?] ἀψινθίων ἐλελισφάκου ἢ θείου ξὺν ὄξει. Καὶ αὐτὴ δὲ ἀναπτυχθεῖσα καὶ ἐπιτεθεῖσα τῆς ἰδίας γίνεται πληγῆς ἱαμα» ἦτοι: ἀρμόζει ἐπὶ τούτῳ (τῷ δῆγματι τῆς τρυγόνος) ὅσα καὶ ἐπὶ τῶν ἐχεοδήκτων ἐροῦμεν· ἔτι δὲ σκευασία (ἂν εἶναι ὀρθή ἢ ἀνάγνωσις ἀρτίσκοι· ταυτόσημον δὲ θὰ ἦτο καὶ τὸ ἀρτυσμοί) ἀψινθίου καὶ ἐλελισφάκου ἢ θείου μετ' ὄξους· καὶ αὐτὴ δὲ ἡ τρυγὼν ἀναπτυχθεῖσα (=ἀνοιχθεῖσα, σχισθεῖσα) καὶ ἐπιτεθεῖσα ἐπὶ τοῦ δῆγματος θεραπεύει αὐτό ¹⁾. Ἡ θεραπεία τῶν νόσων διὰ τῶν προξενησάντων αὐτὰς αἰτίων εἶναι πρᾶγμα συνηθέστατον ἐν τῇ δημώδει ἱατρικῇ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς ὁ Γαληνὸς δὲν ἀπαξιοῖ ν' ἀναφέρῃ παραδείγματά τινα τοιούτων φαρμάκων, ἐν οἷς καὶ τὰ τοῦ δῆγματος τῆς μυγαλῆς καὶ τοῦ ἔχειος, ὁμοιότατα τῷ ὑπὸ τοῦ Βατικανοῦ κώδικος ὑποδεικνυομένῳ ²⁾.

Ἐν τῷ αὐτῷ χωρίῳ, ἀμέσως κατωτέρω, ὁ μὲν Allen ἀναγινώσκει: «Τοῖς δὲ ὑπο τ[ο]υ γαλῆς δεχθεῖσι· κύκλω μὲν πρὸς τον τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλυκτῖς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχῶρος ὑδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ῥωγάσης τε τῆς φλυκταίδος νομὴ ἀναλαμβάνει παρα πλησίον των ἀπὸ των ἐρπ[ι]τρῶν». Ἡμεῖς δὲ ἀναγινώσκομεν: «τοῖς δὲ ὑπὸ μυγαλῆς δηχθεῖσι ³⁾ κύκλω μὲν πρὸς τὸν τόπον τοῦ δῆγματος φλεγμονή· φλυκτῖς δὲ ἐπανίσταται μέλαινα μεστή ἰχῶρος ὑδατώδους καὶ τὰ πλησίον ἔπειτα πελιοῦται· ῥαγείσης ⁴⁾ τε τῆς φλυκταίνης (χρῶμα;) ⁵⁾ παραλαμβάνει ⁶⁾

1) Τὴν σαφῶς ἀναγινωσκομένην ἐν τῷ κώδικι μετοχὴν «ἀναπτυχθεῖσα» ὁ Ἄγγλος ἐκδότης ἄγνωστον τίνας ἐνέκα λόγων μεταγράψαι «ἀνανοχθεῖσα»· δημιουργοὶ δὲ λέξιν ἀνὸς ἀρχαίαν. Ἐν δὲ τῇ ἐπομένῃ λέξει εἰκάζομεν ὅτι ἀντὶ τῆς συλλαβῆς «κᾶ» ὑπάρχουσι τὰ ταχυγραφικὰ σημεῖα τὰ δηλοῦντα τὸν σύνδεσμον «καὶ» καὶ τὴν πρόθεσιν «ἐπὶ»· μὴ ἔχοντες ὁμῶς πρὸ ὀφθαλμῶν πανομοιότυπον τῆς σελίδος ἀντιλαμβανόμεν νὰ βεβαιώσωμεν τοῦτο, καθὼς καὶ ἂν ὑπάρχῃ σ ἐν τῇ τρίτῃ συλλαβῇ. Πάντως ὁμῶς μόνη ἡ μετοχὴ ἐπιτεθεῖσα ἀρμόζει.

2) Περὶ τῆς θηριακῆς 10 τ. XIV σ. 246 Kuhn: «καὶ τῆς μυγαλῆς τὰ δῆγματα καὶ αὐτὰ ἀναίρουσιν, ὑπ' αὐτῆς πάλιν τῆς μυγαλῆς τρίβομένης καὶ ἐπιτεθεμένης ἀνωδύνως θεραπεύεται. Ὅμοιος δὲ αὐτοῖς οἱ ἐχιδόηκτοι ἀπαλλάσσονται τοῦ κινδύνου, εἴ τις λειώσας τὰ σώματα ἐπιθεῖη αὐτοῖς τοῖς τραύμασιν». — Πρὸς τοῦ αὐτοῦ, περὶ εὐπορίστων Β', 28 τ. XIV σ. 490 K. Λονκίαν. Φιλοφ. 7. 8.

3) Τὸ χειρόγραφον ἔχει «ὑπὸ υ γαλῆς δειχθεῖσι»· αἱ ὑπὸ τὸ υ ὄσο στιγμαὶ δηλοῦσι ταχυγραφικῶς τὸ μ. Ἐπλανήθη δ' ὁ Allen ἐκλαδὼν ταύτας ὡς τὸ ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ τ, διότι πρὸς δῆλωσιν τοῦ τ τίθενται αἱ στιγμαὶ συνηθέστατα ὑπεράνω τοῦ ἐπομένου γράμματος, ἐνίοτε ἐκατέρωθεν αὐτοῦ, οὐδέποτε δ' ὑποκάτω.

4) Ὁ παρὰ τῷ Allen τύπος ῥωγάσης εἶναι ἀνύπαρκτος· ἄλλως δὲ τὸ ὑπὲρ τὸ ρ ταχυγραφικὸν σημεῖον δύναται νὰ ἀναγνωσθῇ καὶ ὡς α.

5) Τὴν ἀνάγνωσιν φλυκταίδος οὐδαμῶς ἐπιδοκιμάζομεν, οὐ μόνον διότι πλάσσεται οὕτω τερατώδης τύπος, ἀλλὰ καὶ διότι οὐδέποτε ἐσήμαινε ὅτι τὸ μετὰ τὴν δίφθογγον αι ταχυγραφικὸν σημεῖον. Μᾶλλον φαίνεται ἀνήκον τοῦτο εἰς τὴν ἐπομένην λέξιν, πρὸς ἧς τὴν ἀποκατάστασιν ἀπαραίτητος εἶναι αὐτοψία τοῦ κώδικος. Ἀλλ' ἀναμφιβόλως ἡ ἔννοια ἀπαιτεῖ τὴν λέξιν χροιά ἢ χρώμα.

6) Αὕτη εἶναι ἡ ἀκριβὴς ἀνάγνωσις. Εἰς τὸ γνωστὸν καὶ ἄλλοθεν ταχυγραφικὸν σημεῖον τοῦ ἀρά προσετέθη καὶ τὸ τοῦ π.

παραπλήσιον τῷ ἀπὸ τῶν ἐρπειῶν» ¹⁾).

Τῆς μυγαλῆς τὰ ἰσοδόλα δῆγματα καὶ ἀντίδοτα αὐτῶν ἀναφέρουσιν ὁ Ἀριστοτέλης καὶ ἄλλοι ἀρχαῖοι συγγραφεῖς ²⁾. Περιγραφὰς δὲ τῶν συμπτωμάτων τῆς ἀπὸ τῶν τοιούτων δηγμάτων δηλητηριάσεως, ὁμεισιτάς τῃ παρούσῃ, εὐρίσκομεν ἐν τοῖς Θηριακοῖς τοῦ Νικάνδρου (στ. 237 κέ. τῆς ἐχίδνης. — στ. 271 κέ. τοῦ κεράστου).

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

1) Ἀδυνατοῦμεν ν' ἀποφανθῶμεν ἂν εἶναι ἀσφαλῆς ἡ παρά τῃ Allen ἀνάγνωσις ἐρπύτρων, ἀφοῦ μάλιστα δι' ἐρωτηματικοῦ σημείου δεῖκνυται ὅτι ἀμφίβολον εἶναι τὸ υ τῆς δευτέρας συλλαβῆς.

2) Ἀριστοτ. Ζ. ἰστ. Η', κγ' 3. Νικάνδρ. Θηρ. 815—16. Γαλην. ἐνθ. ἀν. Ἀριστοφ. περὶ ζῴων ἐπιτομή Β' 375—6 σ. 109 ἐκδ. Σ. Λάμπρου.